

Politeja

Nr 6(87), 2023, s. 95-117

<https://doi.org/10.12797/Politeja.20.2023.87.05>

Licencja: CC BY-NC-ND 4.0

Małgorzata ABASSY

Uniwersytet Jagielloński

Malgorzata.abassy@uj.edu.pl

ISLAMSKA REPUBLIKA IRANU WOBEC EUROPY ŚRODKOWO-WSCHODNIEJ NA TLE WOJNY W UKRAINIE

ABSTRACT Islamic Republic of Iran Towards Central and Eastern Europe upon the Background of the War in Ukraine

The article attempts to analyze the politics of the Islamic Republic of Iran towards the Central and Eastern Europe during the war conflict in Ukraine, 2022. The aim of the study is to describe the tactic and strategic approach of the IRI to the abovementioned problem in order to answer the question about the power shift in Central Asia. An additional aim is to show the image of the USA and NATO as created by the IRI, and to point to the role of Poland in the IRI's tactical actions to sustain positive relations with Europe. The role of Russia, one of the most influential actors both in the European and in the Eurasian areas cannot be omitted.

Keywords: Iran, Ukraine, Poland, Russia, war, strategy

Słowa kluczowe: Iran, Ukraina, Polska, Rosja, wojna, strategia

WPROWADZENIE

Rewolucja islamska w 1979 roku radykalnie przedefiniowała związek między religią a modernizacją¹. Głoszone wówczas hasła zmobilizowały naród do masowych protestów oraz skupiły go wokół ajatollaha Ruhollaha Musawiego Chomeiniego. W roku 1989 Chomeini zmarł, wskazawszy wcześniej swojego następcę – ajatollaha Alego Chamenei². Zabezpieczył w ten sposób ciągłość ideologiczną Islamskiej Republiki Iranu (IRI), opartą na ideałach rewolucji islamskiej.

Instytucjonalizacja islamu dokonała się w funkcji *velayat-e faqih* (Najwyższego Przywódcy), wybieranego przez 86-osobowe Zgromadzenie Ekspertów. Na straży zgodności ustaw parlamentu z szariatem stoi 12-osobowa Rada Nadzorcza. Opiniuje ona także kandydatów na stanowiska obieralne, w tym prezydenta³. Postać Najwyższego Przywódcy odróżnia system polityczny IRI od innych systemów posiadających demokratyczne struktury. Ma on szeroki zakres uprawnień, od mianowania 6 z 12 członków Rady Nadzorczej, przez zwierzchnictwo nad siłami zbrojnymi oraz Korpusem Strażników Rewolucji Islamskiej oraz prerogatywy w zakresie wypowiedzania wojny i zawierania pokoju, aż do wywierania wpływu na skład osobowy parlamentu⁴. Sprawujący tę funkcję od 1989 roku Ali Chamenei wielokrotnie podkreślał, że kontynuuje realizację ideowej linii Chomeiniego, wyrażoną słowami: *Islam to program życia, program przewodnictwa*⁵.

Chamenei stoi na czele Iranu nie tylko jako symboliczna reprezentacja zasad islamu, lecz także jako głos decydujący o wszystkich najważniejszych sprawach państwa, w tym o konserwatywnym obliczu polityki. W ciągu ponad 40 lat pełnienia przezeń funkcji Najwyższego Przywódcy prezydenci, których można było uznać za reformatorów, tacy jak Mohammad Chatami (1997-2005) czy Hasan Rouhani (2013-2021), działali w ściśle określonych granicach: Chamenei nie ingerował w spory między skrzydłem konserwatywnym a liberalno-reformatorskim dopóty, dopóki szala wpływów nie przychyliła się na stronę tego drugiego⁶. System polityczny IRI jest koncentryczny i hierarchiczny pomimo istnienia struktur i mechanizmów charakterystycznych dla ustrojów

¹ Szerzej zob. M. Abassy, *Kultura wobec postępu i modernizacji. Rosja i Iran w perspektywie porównawczej*, Kraków 2013, s. 484-490.

² Szerzej zob. D. Żukow, *Iran: ot Chomeini do Chamenei*, Moskwa [Д. Жуков, *Иран: от Хомейни до Хаменеи*, „Вече”, Moskwa] 2017.

³ Por. M. Mahmood, *The Political System of the Islamic Republic of Iran*, Delhi 2006, s. 61-71.

⁴ W. Buchta, *Who Rules Iran? The Structure of Power in the Islamic Republic*, Washington 2000, s. 46-57. Por. też M. Abassy, *Modernizacja w cieniu Allaha. Współczesny Iran*, Kraków 2019, s. 73-74.

⁵ M. Chomeini, *Recz semnadcataja, prozinesena 14 nojabrja 1965 goda* [М.Р. Хомейни, Речь семнадцатая, произнесена 14 ноября 1965 года], [w:] D. Żukow, *Niebo nad Iranom jasnoe. Oczerk političeskoj biografii Imama Chomeini*, Moskwa [Д. Жуков, *Небо над Ираном ясное. Очерк политической биографии Имama Хомейни*, Moskwa] 1999, s. 81, [online] https://iran1979.ru/wp-content/uploads/2020/03/Dmitry_Zhukov_-_Put_k_svoibode_Imam_Khomeyni_1.pdf, 10 VI 2022.

⁶ M. Axworthy, *Revolutionary Iran. A History of the Islamic Republic*, London 2014, s. 426-427. Por. też T. Coville, *Najnowsza historia Iranu. Republika Islamska*, przeł. K. Pachniak, Warszawa 2009, s. 111-113.

demokratycznych: w jego centrum znajduje się Najwyższy Przywódca, ścisły krąg wokół niego tworzą zaufani ludzie piastujący wysokie stanowiska administracyjne w państwie, kolejny – siły zbrojne⁷.

Prowadzona od czasów Chomeiniego polityka zagraniczna IRI, oparta na hasle: „Ani Wschód, ani Zachód”, służąca zachowaniu integralności i niezależności Iranu przy jednoczesnym utrzymywaniu pozytywnych relacji z wszystkimi krajami, jest aktualna również dzisiaj⁸. Jak się jednak przekonujemy, ma ona wymiar przede wszystkim pragmatyczny, zaś aspekt ideologiczny wysuwa się na pierwszy plan w niewielu przypadkach⁹. Ambicją IRI, często łączoną z misją islamu, jest odgrywanie roli supermocarstwa w Azji Centralnej. W świetle najnowszych wydarzeń w regionie związanych z konfliktem zbrojnym w Ukrainie coraz wyraźniej wybrzmiewa zdanie irańskich polityków i dyplomatów, że spokój w regionie zależy od silnej pozycji Iranu. Zaangażowanie Rosji w wojnę z Zachodem usunęło w cień jednego z największych rywali Iranu na Kaukazie i w Azji Centralnej. Deklarując poparcie dla działań Putina oraz formułując sądy uzasadniające inwazję, irańscy dyplomaci podejmują kroki prowadzące do umocnienia pozycji IRI na arenie międzynarodowej. Są one wynikiem finezyjnej gry politycznej, która obejmuje takie elementy jak: porozumienie atomowe, relacje z Rosją, współpracę z Polską, zadawniony antagonizm wobec USA i NATO, tworzące splecione węzły zależności podlegających transformacji w świetle konfliktu zbrojnego w Ukrainie.

Główna hipoteza badawcza weryfikowana w artykule głosi, że polityka IRI wobec Europy Środkowej i Wschodniej ma prowadzić do umocnienia pozycji Iranu w Azji Centralnej. Wysłunięto hipotezę pomocniczą, w myśl której reakcje Iranu na wojnę w Ukrainie należy rozpatrywać w perspektywie porozumienia atomowego oraz fundamentu ideologicznego IRI.

ROLA IRAŃSKIEGO „PROGRAMU JĄDROWEGO” W POLITYCE IRI

W połowie 2020 roku wskaźniki ekonomiczne irańskiej gospodarki, dzięki usługom sektora naftowego, zaczęły stopniowo rosnąć¹⁰. Iran zajmuje drugie miejsce na świecie pod względem rezerw gazu ziemnego i czwarte pod względem rezerw ropy naftowej¹¹. Brak

⁷ Schemat ów trafnie przedstawił W. Buchta (*Who Rules Iran?...*, s. 8-10).

⁸ *Podrobnosti strategičeskogo pisma ajatolły Chamenei prezidentu Rossii* [Подробности стратегического письма аятоллы Хаменеи президенту России], oficjalna strona Najwyższego Przywódcy IRI Alego Chamenei, 16 II 2021, [online] <https://russian.khamenei.ir/news/4702>, 10 VI 2022.

⁹ Należą do nich Stany Zjednoczone oraz Izrael; por. W. Beeman, *The „Great Satan” vs. „Mad Mullahs”: How the United States and Iran Demonize Each Other*, Chicago 2008. Przy czym w przypadku Izraela wrogość ta przybiera różne formy: od łagodnej do bardzo ostrej. Por. T. Parsi, *Treacherous Alliance. The Secret Dealings of Israel, Iran, and the United States*, New Haven 2007.

¹⁰ *Iran Economic Monitor, Fall 2021: Adapting to the New Normal – A Protracted Pandemic and Ongoing Sanctions*, World Bank, Washington, [online] <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/36785>, 10 VI 2022.

¹¹ *Iran, Islamic Republic*, IV 2022, [online] <https://thedocs.worldbank.org/en/doc/810065c29954527b3ae9f2b2586188bb-0280012022/original/mpo-sm22-iran-irn-kcm3.pdf>, 10 VI 2022.

znaczącej dywersyfikacji produktów i usług skutkuje podatnością na kryzysy powodowane spadkiem cen ropy na rynkach światowych, i to pomimo przyjętej przez władze strategii obejmującej m.in. reformy przedsiębiorstw państwowych oraz sektora bankowego i finansowego, a także alokację dochodów z ropy naftowej¹². Pandemia wywołała duże straty w sektorze rolnictwa, zwłaszcza jeśli chodzi o poziom zatrudnienia oraz eksport. To z kolei przekłada się na niezadowolenie społeczne i postawy kontestacyjne irańskiego społeczeństwa wobec władz IRI oraz zwrot ku takim postaciom sceny politycznej jak szachowie z dynastii Pahlawich czy premier Mohammad Mosaddeq¹³. Irańczycy oczekują zmian i zakładają swój aktywny udział w ich zaistnieniu poprzez strajki powszechne, kampanie protestacyjne w mediach społecznościowych, akcje obywatelskiego nieposłuszeństwa czy uliczne demonstracje¹⁴. W tej perspektywie polityka zagraniczna IRI pozostaje w ścisłej zależności z polityką wewnętrzną elity rządzącej w Iranie i ma na celu również zachowanie władzy przez grupę będącą obecnie u steru państwa.

Jednym z narzędzi zarówno rozwoju gospodarczego, jak i wywierania wpływu na arenie międzynarodowej jest irański program jądrowy. W retoryce wystąpień na forum krajowym ma on wymiar strategiczny (źródło energii) i symboliczny (znak niezależności Iranu). W 2006 roku, gdy po raz pierwszy dokonano wzbogacenia uranu, ówczesny prezydent IRI Mahmud Ahmadineżad powiedział: *Naród, pod parasolem łaski Bożej i dzięki własnym wysiłkom dokonał wiekopomnego dzieła. Dzisiaj jest wielki dzień, który przejdzie do historii*¹⁵. Z obecnej perspektywy można też zauważyć, że posiadanie głowic atomowych zwiększy poczucie bezpieczeństwa Iranu na tle sąsiadujących z nim państw, które już posiadają broń atomową¹⁶.

W 2022 roku porozumienie atomowe, w połączeniu z rozmowami wiedeńskimi, ponownie pojawiło się jako jeden z centralnych problemów omawianych w przestrzeni dyplomacji, a także komentowanych w środkach masowego przekazu. O tym, jak istotny dla Iranu jest ten problem, świadczy fakt, że w lutym 2022 roku sam Chamenei zabrał głos w sprawie negocjacji w Wiedniu¹⁷. Wcześniej zarówno Najwyższy Przywód-

¹² *Iran's Economic Strategy in Confronting Sanctions*, 12 VII 2022, [online] <https://english.khamenei.ir/news/7739/Iran-s-economic-strategy-in-confronting-sanctions->, 10 VI 2022.

¹³ *Asking about the political leaders of Iran's modern history, 66% have a positive view of Reza Shah Pahlavi (1878-1944), while 23% evaluate him negatively. Mohammad Reza Pahlavi (1919-1980) is viewed positively by 64%, while 28% judge him negatively. Mohammad Mossadegh's (1882-1967) popularity is similar, with 64% positive responses and 27% negative. In contrast, 28% have a positive view of Ruhollah Khomeini (1902-1989), while 64% evaluate him negatively. Finally, approximately 26% of the population evaluate Iran's current Supreme Leader, Ali Khamenei (b. 1939), positively, while 66% judge him negatively.* Por. *Iranians' Attitudes toward Political Systems: A 2022 Survey Report*, GAMAAN, 31 III 2022, [online] <https://gamaan.org/2022/03/31/political-systems-survey-english/>, 10 VI 2022.

¹⁴ Tamże.

¹⁵ D. Citrinowicz, *Explainer: Iran's Nuclear Capabilities*, United States Institute of Peace. The Iran Primer, 21 III 2022, [online] <https://iranprimer.usip.org/blog/2022/mar/21/explain-iran%E2%80%99s-nuclear-capabilities>, 10 VI 2022.

¹⁶ Tamże.

¹⁷ A. Chamenei, *If We Retreat from Peaceful Nuclear Energy, Country's Development Will Be Impeded*, 27 II 2022, [online] <https://english.khamenei.ir/news/8865/If-we-retreat-from-peaceful-nuclear->

ca, jak i inne prominentne postacie irańskiej sceny politycznej, z prezydentem Ebrahimem Raisim włącznie, marginalizowali to zagadnienie¹⁸. W przemówieniu wygłoszonym z okazji rocznicy powstania w Tabrizie, wzniesionego przeciwko reżymowi szacha Mohammada Pahlawiego w 1978 roku, Chamenei podkreślał, że Iran potrzebuje energii jądrowej wyłącznie w celach gospodarczych. Sankcje nałożone na Iran w 2015 roku, jednostronne wycofanie się USA z porozumienia nuklearnego z Iranem (Joint Comprehensive Plan of Action, JCPOA)¹⁹ w 2018, wznowienie rozmów w Wiedniu na temat reaktywacji porozumienia atomowego i stawiane Iranowi nowe warunki Najwyższy Przywódca zinterpretował jako wrogie wobec IRI działania, mające na celu zahamowanie jej rozwoju gospodarczego poprzez utrzymanie sankcji. W przemówieniu ajatollaha pojawiają się wszystkie wątki powtarzane przezeń przy różnych okazjach: Iran jest otoczony przez wrogów zainteresowanych jego trwałym osłabieniem, sankcje powinny być dla Irańczyków okazją do umocnienia wiary i działań zgodnych z istotą islamu, kryzys gospodarczy to w gruncie rzeczy okazja do wydobywania i manifestacji ukrytego potencjału islamskiego narodu²⁰. Eksperti zauważyli też, że przerwanie milczenia w tym konkretnym momencie ma stanowić wskazówkę dla głównego negocjatora z ramienia IRI w Wiedniu, Alego Bagheriego Kaniego, by przyjął bardziej rygorystyczną i nieprzejednaną postawę²¹. Wśród żądań znalazły się następujące: 1. Negocjacje mają dotyczyć wyłącznie zniesienia sankcji. 2. Waszyngton powinien zrekompensować Iranowi wycofanie się z JCPOA. 3. Wszystkie sankcje nieobjęte JCPOA muszą zostać zniesione. 4. Należy ustanowić mechanizm weryfikacji, czy sankcje rzeczywiście zostały zniesione. 5. Waszyngton musi zagwarantować, że będzie przestrzegał nowej umowy²².

Irańskie społeczeństwo również ma pewne oczekiwania wobec „rozmów wiedeńskich” – spodziewa się ożywienia gospodarczego jako rezultatu zniesienia sankcji. Według badania ankietowego, przeprowadzonego przez niezależny ośrodek badawczy GAMAAAN (The Group for Analyzing and Measuring Attitudes in Iran) w październiku 2021 roku, tuż przed wznowieniem rozmów w Wiedniu ponad połowa ankietowanych

energy-country-s-development, 10 VI 2022. Por. tenże, *We Are Not Pursuing a Nuclear Bomb*, [fragment wystąpienia w języku perskim z angielskimi napisami], 20 II 2022, [online] <https://english.khamenei.ir/news/8871/We-are-not-pursuing-a-nuclear-bomb>, 10 VI 2022.

¹⁸ O. Karmi, *Khamenei Breaks His Silence on the Nuclear Negotiations*, The Washington Institute for Near East Policy, 17 II 2022, [online] <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/khamenei-breaks-his-silence-nuclear-negotiations>, 10 VI 2022. Por. też M. Khalaji, P. Clawson, *Khamenei's Silence: Iranian Reactions to the Nuclear Framework*, The Washington Institute for Near East Policy, 3 IV 2015, [online] <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/khameneis-silence-iranian-reactions-nuclear-framework>, 10 VI 2022.

¹⁹ Więcej na temat programu por. K. Robinson, *What is the Iran Nuclear Deal*, Council on Foreign Relations, updated 28 IV 2022, [online] <https://www.cfr.org/background/what-iran-nuclear-deal>, 10 VI 2022.

²⁰ O. Karmi, *Khamenei Breaks His Silence...*

²¹ Tamże. Por. też O. Carmi, *Reading Through Iran's Nuclear Demands*, The Washington Institute for Near East Policy, 24 XI 2021, [online] <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/reading-through-irans-nuclear-demands>, 10 VI 2022.

²² O. Carmi, *Reading Through...*

uważała, że wszystkie kwestie sporne należy omawiać z Zachodem, by doprowadzić do wznowienia JCPOA²³. Za wykorzystaniem uranu wyłącznie do celów pokojowych opowiadało się 56%, kolejne 11% skłaniało się ku wzbogacaniu uranu również w celach militarnych, a 27% było całkowicie przeciwnych programowi nuklearnemu²⁴. Wyniki raportu tworzą przesłanki do oceny postaw Irańczyków wobec potencjalnych militarnych planów IRI: 55% zgadza się z zawieszeniem programu wzbogacania uranu, jeśli miałyby to pomóc w zniesieniu sankcji, jednak niemała część – aż 27% – skłania się ku przekonaniu, że Iran powinien rozwijać potencjał nuklearny, nawet jeśli miałyby się to wiązać z sankcjami²⁵. Zbliżone wyniki ankiet uzyskano odnośnie do pytania o rozwój programu irańskich pocisków balistycznych, co wskazywałoby na duży potencjał mobilizacyjny irańskiego społeczeństwa w przypadku konfliktu zbrojnego w regionie. Ten aspekt jest nie do przecenienia, gdy weźmie się pod uwagę, że w retoryce irańskich polityków dominuje mowa nienawiści²⁶ w stosunku do Stanów Zjednoczonych i ich sojuszników. Ponadto rozmowy w Wiedniu zostały wznowione po tym, jak w 2020 roku irańskie władze ogłosiły, że nie zamierzają ograniczać wzbogacania uranu. Oświadczenie wydano po serii wydarzeń, które IRI odczytała jako zamach na swoje interesy: zbombardowaniu ośrodka w Natanz, gdzie wzbogacano uran, i zabójstwie gen. Kasema Sulejmaniego²⁷.

Kontrola nad irańskim programem atomowym leży w interesie zarówno środowiska międzynarodowego, jak i IRI – jednak motywacje obydwu stron są różne i wpływają na przebieg rozmów²⁸. Monitorowanie procesu wzbogacania Iranu ma zapobiec pozyskaniu materiału do budowy głowic nuklearnych i potencjalnie niszczycielskiej wojny w regionie, której skutki odczuliby cały świat. Z kolei Iran dąży do pozyskania narzędzi do dalszego wzrostu ekonomicznego. W roku 2015, tuż po zawarciu JCPOA, okazało się, że zniesienie sankcji zdecydowanie pobudza wzrost gospodarczy IRI. Niemniej perspektywa bliskiego porozumienia w 2022 roku stanęła pod znakiem zapytania wskutek konfliktu zbrojnego w Ukrainie i wystąpienia Rosji z ONZ. W czasie rozmów w Wiedniu Rosja była bliższa stanowisku IRI w kwestii kształtu porozumienia, lecz dokładała starań, by strony doszły do konsensusu²⁹. Podczas spotkania obydwu prezydentów 19 stycznia 2022 roku Putin

²³ *Iranians' Attitudes toward International Relations: A 2021 Survey Report*, GAMAAN, 27 X 2021, [online] <https://gamaan.org/2021/10/27/iraniansattitudes-toward-international-relations-a-2021-survey-report/>, 10 VI 2022.

²⁴ Tamże.

²⁵ Tamże.

²⁶ Mowa nienawiści (ang. *hate speech*) – wypowiedzi publiczne, które wyrażają nienawiść lub zachęcają do przemocy wobec osoby lub grupy ze względu na rasę, religię, płeć lub orientację seksualną. Por. *Hate Speech*, Cambridge Dictionary, [online] <https://dictionary.cambridge.org/us/dictionary/english/hate-speech>, 10 VI 2022.

²⁷ K. Robinson, *What Is the Iran...*

²⁸ Szczegółowy przebieg negocjacji dotyczący reaktywacji JCPOA począwszy od 13 września 2020 roku zob. *Timeline of Diplomacy Under Biden*, United States Institute of Peace. The Iran Primer, updated 21 V 2022, [online] <https://iranprimer.usip.org/blog/2021/apr/02/new-talks-timeline-diplomacy-under-biden>, 10 VI 2022.

²⁹ B. Cohen, *Raisi in Russia*, United States Institute of Peace. The Iran Primer, 21 I 2022, [online] <https://iranprimer.usip.org/blog/2022/jan/21/raisi-russia>, 10 VI 2022.

zapytał Raisiego o jego stanowisko w sprawie porozumienia nuklearnego. Odpowiedź prezydenta IRI nie została podana do publicznej wiadomości, lecz w przemówieniu wygłoszonym następnego dnia w rosyjskiej Dumie Raisi oskarżył USA o próby osłabienia niezależnych rządów od wewnątrz za pomocą sankcji, dezinformacji i destabilizacji³⁰.

Globalny układ sił ulegają dynamicznym zmianom, obecnie niemożliwym do przewidzenia. Ze względu na zaangażowanie państw NATO w wojnę w Ukrainie to właśnie Europa Środkowa i Wschodnia stała się miejscem, gdzie w dużym stopniu wazą się losy całego świata. Rosja, Ukraina i Polska tworzą trzy wierzchołki trójkąta wyznaczającego pole gry o wpływy w Azji Centralnej.

STOSUNKI IRI Z ROSJĄ: MIĘDZY KOOPERACJĄ A RYWALIZACJĄ

Od 2000 roku, czyli pierwszej kadencji Władimira Putina, rosyjsko-irański sojusz strategiczny ma charakter przede wszystkim pragmatyczny³¹. Warunkują go relacje rosyjsko-amerykańskie: im cieplejsze są stosunki między Moskwą a Waszyngtonem, tym mniejsze wsparcie uzyskuje Teheran – chociaż warto zauważyć, że w kwestiach spornych Rosja na arenie międzynarodowej najczęściej przyjmowała postawę neutralną bądź popierała Iran. Drugim istotnym czynnikiem warunkującym stosunki rosyjsko-irańskie jest wspomniana już walka o wpływy w Azji Centralnej³². W tym przypadku Iran korzysta z możliwości, jakie daje mu osłabienie pozycji Federacji Rosyjskiej na arenie międzynarodowej i zaangażowanie jej zasobów w akcje militarne. Wzmacniając współpracę z Rosją, Iran zabiega przede wszystkim o stworzenie warunków dogodnych dla rozwoju swojego potencjału gospodarczego i militarnego.

Jednym z narzędzi służących realizacji tego strategicznego celu w długofalowej perspektywie jest kultura. W liście Alego Chamenei do Putina z 2021 roku³³ pojawiają

³⁰ *Prezydent Irana wystąpił na plenarnom zasedanii GD. Sejjed Ebrabim Raisi zatronul temu razwitijsja otnoszenij miedzu Iranom i Rossiej i bor'by s terrorizmom i ekspansijej NATO*, Gosudarstwiennaja Duma [Президент Ирана выступил на пленарном заседании ГД. Сейед Эбрахим Раиси затронул тему развития отношений между Ираном и Россией и борьбы с терроризмом и экспансией НАТО, Государственная дума, [online] <http://duma.gov.ru/news/53251/>, 10 VI 2022.

³¹ Szerzej zob. E.D. Moore, *Russia–Iran Relations Since the End of the Cold War*, London–New York 2014, s. 200–212.

³² Jej korzenie sięgają daleko wstecz, do początków XIX wieku i wojen rosyjsko-irańskich o Gruzję. Świadomość Rosji jako antagonisty Iranu jest również obecna w irańskim społeczeństwie: w 2021 roku irański dysydent Toomaj Salehi nagrał wideoklip, w którym krytykował politykę władz IRI w kwestii zacieśnienia stosunków z Rosją i Chinami. Klip nosi znamienity tytuł *Turkmanczaj* – to nazwa przygranicznego miasteczka, gdzie został zawarty traktat pokojowy kończący wojnę rosyjsko-irańską o Gruzję 1826–1828; zawarte w dokumencie postanowienia stały się narzędziem do supremacji Rosji w Iranie na kolejne 100 lat. Por. *Toomaj Salehi's „Torkmanchay”* [z angielskimi napisami] جاهدت ایچالاص «ایچانمکرت» س، یونریز اب [online] <https://www.youtube.com/watch?v=5avFVRWaSec>, 10 VI 2022. Por. też C. Therme, *Iran and Russia in the Middle East: Toward a Reginal Alliance?*, „Middle East Journal” 2018, vol. 72, no. 4, s. 549–562.

³³ Mimo woli nasuwa się paralela z listem Chomeiniego do Gorbaczowa z roku 1989. W tym przelomowym momencie rozpadu ZSRR i zmiany globalnego porządku świata IRI podejmowała próby

się słowa potwierdzające znaczenie *soft power* w budowaniu pozycji IRI w relacjach z sąsiadami: *Brakującym ogniwem w stosunkach między Iranem a Rosją jest brak bliskiej znajomości narodów tych dwóch krajów. Zrozumienie wybitnych cech kulturowych obu krajów na poziomie ich społeczeństw może stać się warunkiem wstępnym i podstawą do znaczącego wzmocnienia współpracy gospodarczej i handlowej w innych obszarach*³⁴. Wielu irańskich działaczy politycznych zna i ceni rosyjską kulturę, a w dialog wyznaniowo-kulturowy włączyły się też rosyjskie elity duchowne. W zinstytucjonalizowanej formie irańska kultura w Federacji Rosyjskiej istnieje od roku 1999, gdy oficjalnie otwarto przedstawicielstwo kulturalne przy Ambasadzie Islamskiej Republiki Iran w Moskwie³⁵. Irańscy politycy potwierdzają wagę *soft power* również w kontekście wojny w Ukrainie: *Potęga Iranu wzrosnie poprzez współpracę regionalną i kompleksowe stosunki z krajami, które są językowo, rasowo, religijnie, kulturowo, geograficznie i społecznie związane z Iranem*³⁶.

19 stycznia 2022 roku do Moskwy przyleciał prezydent IRI, by przedyskutować rozszerzenie i zacieśnienie wzajemnej współpracy. Raisi przedstawił projekt nowej, 20-letniej strategii rozwoju współpracy rosyjsko-irańskiej, która miałaby zastąpić tę z 2001 roku. Putin zauważył, że w roku 2021 dwustronny handel wzrósł o 38%, a to z kolei rodzi pozytywne prognozy rozwoju Euroazjatyckiej Unii Gospodarczej kierowanej przez Rosję³⁷. W rozmowie głów państw pojawił się też wątek sankcji USA jako elementu jednoczącego Rosję i Iran w przeciwstawianiu się Stanom Zjednoczonym i zapewnianiu bezpieczeństwa regionalnego: *Podobnie jak wy, my również sprzeciwiamy się amerykańskim sankcjom od 40 lat. [...] Dzisiejsze wyjątkowe okoliczności wymagają połączenia sił naszych dwóch krajów przeciwko amerykańskiej jednobiegunowości*³⁸. Te słowa irańskiego prezydenta padły w czasie, gdy Joe Biden zagroził Rosji nałożeniem dodatkowych sankcji, jeśli ta zaatakuje Ukrainę. Wątek ekspansywności USA był jednym z dominujących tematów spotkania, obok zapewnień o współpracy. Raisi podkreślał, że Iran sprzeciwia się obecności militarnej Zachodu na terenie Azji Centralnej: *Infiltracja NATO pod jakimkolwiek pozorem na Kaukazie i w Azji Środkowej zagrozi wspólnym interesom niepodległych krajów*³⁹. Ekspozycja USA jako zagrożenia łączyło się jednak z unikaniem jednoznacznej odpowiedzi w sprawie planów IRI wobec porozumienia nuklearnego. Dopiero 15 marca 2022 roku w rozmowie ministra spraw zagranicznych

zacieśnienia relacji na najwyższym poziomie dyplomacji – głównych przywódców obydwu państw. Por. M. Abassy, *Kultura wobec postępu...*, s. 519-522.

³⁴ *Podrobnosti strategiczeskowo pisma ajatolły...*

³⁵ M. Abassy, *Polityka kulturalna Islamskiej Republiki Iranu w Federacji Rosyjskiej: wizerunek kraju jako narzędzie geopolityki*, [w:] *Geopolityka Rosji i obszaru postsowieckiego*, red. L. Sykuliszki, Warszawa-Ostrowiec Świętokrzyski 2020, s. 146.

³⁶ *Krizis w Ukrainie i nacjonalnyje interesy Irana*, Rossijskoje Informacionne Agentstwo [*Кризис в Украине и национальные интересы Ирана*, Российское Информационное Агентство], 16 V 2022, [online] https://iran.ru/news/analytics/120410/Krizis_v_Ukraine_i_nacionalnye_interesy_Irana, 10 VI 2022.

³⁷ B. Cohen, *Raisi in Russia...*

³⁸ Tamże.

³⁹ Tamże.

IRI Hosejna Amira Abdollahijana z Siergiejem Ławrowem padło zapewnienie, że *między rozmowami w Wiedniu a wydarzeniami w Ukrainie nie ma żadnego związku*⁴⁰. Minister spraw zagranicznych Federacji Rosyjskiej domagał się, by w tekście porozumienia w sprawie reaktywacji JCPOA znalazły się pisemne gwarancje, iż europejskie i amerykańskie sankcje nałożone na Rosję z powodu konfliktu zbrojnego z Ukrainą nie będą kolidować z rosyjskim handlem z Iranem.

W pierwszych dniach kwietnia 2022 roku w Radzie Praw Człowieka Organizacji Narodów Zjednoczonych odbyło się głosowanie na temat zawieszenia Federacji Rosyjskiej jako członka w związku z łamaniem praw człowieka w trakcie operacji wojskowej w Buczy pod Kijowem. Za zagłosowali przedstawiciele 93 państw, przeciw było 24 (w tym Chiny, Białoruś, Kuba i Iran), 58 wstrzymało się od głosu⁴¹. Jeszcze przed głosowaniem strona rosyjska ostrzegała, że potraktuje je jako „nieprzyjazny gest” i zerwie stosunki dwustronne z państwami, które opowiedzą się za zawieszeniem jej członkostwa. Po ogłoszeniu wyników Rosja całkowicie zrezygnowała z członkostwa w ONZ⁴². Irańska agencja informacyjna Mehr News oceniła wydarzenie jako jasne rozgraniczenie krajów, które będą tworzyły dwa bieguny światowego porządku wpływów, oraz zapowiedź zacieśnienia współpracy między państwami Azji Centralnej: *Sytuacja z brakiem zgody, wstrzymaniem się od głosu i zgodą w głosowaniu Zgromadzenia Ogólnego ONZ w sprawie zawieszenia członkostwa Rosji w Radzie Praw Człowieka pokazała, że głównymi krajami, które mogą w przyszłości dołączyć do Iranu, są te, które nie głosowały za antyrosyjską rezolucją. Spośród 193 państw członkowskich ONZ tylko 93 głosowało przeciwko Rosji, a kolejne 100 głosowało przeciwko Zachodowi w obecnej konfrontacji z Rosją. Połączona siła tych 100 krajów jest większa pod względem liczby ludności, siły gospodarczej i militarnej niż obozy Stanów Zjednoczonych i NATO. Cztery kraje oficjalnie posiadające broń jądrową (Rosja, Chiny, Indie i Pakistan), członkowie BRICS i Szanghajskiej Organizacji Współpracy, główni członkowie OPEC i OPEC+, znaczna część G20 i większość niezaangażowanych członków Organizacji Współpracy Islamskiej, Unii Afrykańskiej i Unii Południowoamerykańskiej nie były po stronie Zachodu przeciwko Rosji*⁴³. Zmiana układu sił na Bliskim Wschodzie, która odsłoniła się wskutek głosowania, jest przez IRI interpretowana jako kolejna szansa na umocnienie jej roli hegemonu w Azji Centralnej. Antagonistów Rosji, takich jak Turcja, Teheran postrzega jako tych, którzy *wypadną z eurazjatyckiego równania między Rosją a Chinami*⁴⁴.

⁴⁰ *New Digest. Week of March, 14*, United States Institute of Peace. The Iran Primer, 16 III 2022, [online] <https://iranprimer.usip.org/blog/2022/mar/16/news-digest-week-march-14>, 10 VI 2022.

⁴¹ *Rosja zawieszona w Radzie Praw Człowieka ONZ. Chiny były przeciw*, 7 IV 2022, [online] <https://www.rp.pl/dyplomacja/art36034631-rosja-zawieszona-w-radzie-praw-czlowieka-onz-chiny-byly-przeciw>, 10 VI 2022.

⁴² M. Carewa, I.I. Lakstygál, *Rossija wyszła iz Sowietu po prawam czelowieka OON*, *Wedomosti* [М. Царева, И. Лакстыгал, *Россия вышла из Совета по правам человека ООН*, *Ведомости*], 7 IV 2022, [online] <https://www.vedomosti.ru/politics/articles/2022/04/07/917181-rossiya-vishla-iz-soveta>, 10 VI 2022.

⁴³ M. Pakaein, *Crisis in Ukraine and Iran National Interests*, Mehr News Agency, 15 V 2022, [online] <https://en.mehrnews.com/news/186799/Crisis-in-Ukraine-and-Iran-national-interests>, 10 VI 2022.

⁴⁴ Tamże.

Kontekst dla najnowszego okresu stosunków rosyjsko-irańskich tworzą pogłębiający się antagonizm Rosji i Iranu wobec USA oraz zacieśnianie współpracy w celu zapewnienia bezpieczeństwa w regionie Azji Centralnej⁴⁵. Istotą wzajemnych stosunków jest wzmocnienie własnego potencjału gospodarczego i militarnego każdej ze stron. Ostateczne zagospodarowanie zasobów zależy od celów ideologicznych, warunkowanych tożsamością systemów politycznych każdego z krajów. Z kolei sposób ich użycia będzie wynikał z miejsca i pozycji w międzynarodowym układzie sił. Ten ostatni aspekt znajduje się w centrum uwagi władz IRI. Aktualna sytuacja międzynarodowa, której kierunki rozwoju są określane w geograficznej przestrzeni Europy Środkowej i Wschodniej, stwarza pierwszą w dziejach Iranu okazję do wysunięcia się przed Rosję w decydowaniu o układzie sił w Azji Centralnej. Z wymienionych względów Ukraina i Polska stały się ważnymi elementami irańskiej polityki zagranicznej. Obydwa kraje, antagonistyczne wobec Rosji, są przez Iran postrzegane jako potencjalni partnerzy w przyszłym rozwoju gospodarczym i współpracy kulturalnej. Co więcej, kraje te są silnie proamerykańskie, co stoi w jawnej sprzeczności z ideologiczną pozycją IRI. Pogłębiona analiza deklarowanych zamiarów oraz realnych działań Iranu pozwoli na identyfikację jego celów taktycznych oraz częściowo ich wpływu na realizację celów strategicznych.

UKRAINA W WYPOWIEDZIACH IRAŃSKICH POLITYKÓW NA ARENIE MIĘDZYNARODOWEJ: 2022

Ukraina jako wątek tematyczny po raz pierwszy pojawiła się w wypowiedziach ajatolla-ha Alego Chamenei w 2000 roku. W przemówieniu do członków parlamentu irańskiego odwoływał się on wówczas do reform Michaiła Gorbaczowa. Uznał je za następstwo działań Stanów Zjednoczonych, które poprzez pozorowanie przeprowadzania reform i sprzyjania modernizacji krajów stopniowo przejmują kontrolę i niszczą tożsamość. Wskazywał przy tym na pewien mechanizm, zauważalny jego zdaniem również w odniesieniu do Iranu: *doszedłem do wniosku, że Stany Zjednoczone opracowały kompleksowy plan obalenia systemu islamskiego. Ten plan jest imitacją planu, który doprowadził do upadku Związku Radzieckiego. Amerykańscy urzędnicy zamierzają zrealizować ten sam plan w Iranie i jest wystarczająco dużo wskazówek w ich samolubnych i często pochopnych uwagach poczynionych w ciągu kilku ostatnich lat, że zamierzają to zrobić*⁴⁶.

Khamenei dokonał szczegółowej analizy wydarzeń, które doprowadziły do rozpadu ZSRR, i podsumował: *Niedługo później republiki Związku Radzieckiego zaczęły rościć sobie prawo do niepodległości, jedna po drugiej. Na przykład Ukraina powiedziała, że chce niepodległości*⁴⁷. W kolejnych latach wątek Ukrainy pojawiał się sporadycznie i służył

⁴⁵ Obejmuje on problem Syrii (od 2011 roku), Afganistanu oraz Kaukazu Południowego. Por. C. Therme, *The Russian-Iran Partnership in a Multipolar World*, Institut français des relations internationales, Russie.NEI.Reports, no. 37, III 2022, s. 19-25.

⁴⁶ A. Khamenei, *Reforms, Strategies, Challenges*, 10 VII 2020, [online] <https://english.khamenei.ir/news/170/Reforms-Strategies-Challenges>, 10 VI 2022.

⁴⁷ Tamże.

raczej egzemplifikacji zjawisk zachodzących w samym Iranie niż rzeczowej ocenie wydarzeń na arenie międzynarodowej. Sytuacja uległa zmianie w lutym 2022 roku, gdy światowa opinia zmuszona była zająć stanowisko wobec zaistniałego konfliktu zbrojnego w Ukrainie. Iran rozpatruje wojnę z trzech perspektyw: jako dowód na ekspansjonistyczną i destrukcyjną politykę USA, jako okazję do rozwoju własnej potęgi gospodarczej i jako zagrożenie ze strony Rosji. Łatwo zauważyć, że zderzają się tutaj dwie postawy, reprezentowane odpowiednio przez rząd irański i jego kontestatorów.

Wkrótce po tym, jak Rosja rozpoczęła działania militarne na terytorium Ukrainy, pojawiły się wypowiedzi irańskich polityków oceniające wydarzenia oraz pozwalające wnioskować, po której stronie pozycjonują siebie władze IRI. Prezydent Iranu Ebrahim Raisi w telefonicznej rozmowie z Władimirem Putinem sformułował opinię, która została przez światową opinię publiczną odczytana jako poparcie dla rosyjskich działań militarnych⁴⁸: *Ekspansja NATO jest poważnym zagrożeniem dla stabilności i bezpieczeństwa niezależnych krajów w różnych regionach*⁴⁹. Rozwinął ją w wypowiedzi na Twitterze: *Obawy dotyczące bezpieczeństwa związane z rosnącym i prowokacyjnym trendem ekspansji NATO na Wschód są zrozumiałe dla wszystkich niepodległych państw i tych, które sprzeciwiają się dominacji USA. Jednocześnie przestrzeganie prawa międzynarodowego i humanitarnego oraz poleganie na dialogu i dyplomacji są niezbędne do powstrzymania konfliktów*⁵⁰.

Podobnie rzecznik irańskiego Ministerstwa Spraw Zagranicznych Saeed Khatibzadeh, promując działania dyplomatyczne jako narzędzie wygaszania konfliktu, wyraził obawę o Stany Zjednoczone i NATO odpowiedzialnością za zaistniałą sytuację: *Niestety prowokacyjne posunięcia NATO na czele z USA doprowadziły do sytuacji, która zepchnęła region euroazjatycki na skraj wielkiego kryzysu*⁵¹. Od pierwszych dni wojny dyplomaci IRI interpretują działania Rosji jako odpowiedź na kroki podjęte przez USA⁵². Protest przeciwko wojnie został wpleciony w szerszy kontekst – postrzegania każdego konfliktu zbrojnego jako zła samego w sobie: *Sprzeciwiamy się wojnie w Ukrainie tak samo, jak czyniliśmy to w przypadku Jemenu, Afganistanu, Syrii, Iraku czy jakiegokolwiek innego miejsca na świecie*⁵³. W ten sposób potępiając wojnę jako taką, IRI nie potępiła

⁴⁸ R. Takeyh, *The Ukraine Crisis Could Sideline Iran Nuclear Deal*, Council on Foreign Relations, 14 III 2022, [online] <https://www.cfr.org/in-brief/ukraine-crisis-could-sideline-iran-nuclear-deal>, 10 VI 2022. Por. też E. Avdaliani, *Iran Gives Russia Two and a Half Cheers*, CEPA, 13 V 2022, [online] <https://cepa.org/iran-gives-russia-two-and-a-half-cheers/>, 10 VI 2022.

⁴⁹ *Iran's Position on Ukraine War Explained*, „Tehran Times” 2022, 25 II, [online] <https://www.tehrantimes.com/news/470492/Iran-s-position-on-Ukraine-war-explained>, 10 VI 2022.

⁵⁰ Tamże.

⁵¹ Tamże.

⁵² *Iran Underlines Strategic Relations with Russia*, „Tehran Times” 2022, 17 V, [online] <https://www.tehrantimes.com/news/472702/Iran-underlines-strategic-relations-with-Russia>, 10 VI 2022.

⁵³ *Iran FM Says Diplomacy Is Only Solution to Ukraine War*, „Tehran Times” 2022, 8 V, [online] <https://www.tehrantimes.com/news/472389/Iran-FM-says-diplomacy-is-only-solution-to-Ukraine-war>, 10 VI 2022. „Tehran Times”, anglojęzyczna gazeta codzienna, ukazuje się od 1979 roku. Pomimo twierdzenia ajatollaha Mohammada Hosseiniego Beheshtiego, że „Tehran Times” nie jest gazetą państwową, lecz raczej głosem uciskanych na całym świecie, gazeta pozostaje pod wpływem irańskiego Ministerstwa

militarnych działań Rosji. Odpowiedzialnością za konflikt obarczyła NATO; stwierdziła, że celem USA wspieranym przez państwa sojuszu jest *rozszerzenie NATO i ignorowanie faktów dotyczących Europy*⁵⁴, a stosowaną metodą – zastraszanie i stosowanie podwójnych standardów. Mowie nienawiści (pojawiają się takie określenia jak „mafijny reżym”, „śmierć Ameryce” czy „globalna ignorancja”) towarzyszą twierdzenia, że Ukraina nie jest postrzegana jako samodzielny podmiot, lecz funkcjonuje jako pole walki o wpływy między Rosją a USA: *Trzeba pamiętać, że Zachód nigdy nie uczyni Ukrainy całkowicie niezależną w sensie militarnym, zapewniając pomoc wojskową, czy to w zakresie finansów, sprzętu, czy szkolenia. Chociaż USA wspierają Ukrainę, wojna w swej istocie jest konfrontacją między Rosją a USA, w której Ukraina stała się tylko ofiarą. Oprócz pomocy Ukraina potrzebuje aktywnego wsparcia dyplomacji całego świata, takiego jakie USA mają z NATO*⁵⁵.

Abstrahując od motywów USA, IRI postrzega wojnę w Ukrainie jako okazję do wzmocnienia swojej pozycji w regionie i zbudowania trwałej współpracy z Rosją i Chinami: *Dla Iranu ważne powinno być wykorzystanie możliwości ukraińskiej wojny do zabezpieczenia interesów narodowych. Niedawny amerykańsko-europejski sabotaż rozmów wiedeńskich pokazuje, że wrogość Zachodu wobec Iranu utrzymuje się i nie można na niej polegać. W związku z tym, planując budowanie współpracy gospodarczej z Rosją i Chinami oraz zacieśnianie relacji z Unią Euroazjatycką, Szanghajską Organizacją Współpracy i dając pierwszeństwo zwiększeniu naszej obecności w przestrzeni euroazjatyckiej, możemy wykorzystać ukraińską wojnę i zabezpieczyć nasze interesy narodowe*⁵⁶.

Jeśli przyjmiemy koncentryczny schemat układu sił politycznych w IRI, możemy wyróżnić postacie należące do kręgów oficjalnej władzy oraz te stojące do nich w opozycji. Do tych pierwszych należą Najwyższy Przywódca Ali Chamenei, prezydent Ebrahim Raisi, minister spraw zagranicznych Hosejn Amir Abdollahian, ambasador IRI przy ONZ Majid Takht-Ravanchi – ich stanowisko było prezentowane i omawiane na forum międzynarodowym. Pozostając ideowymi przeciwnikami USA oraz sił NATO jako całości, starają się oni przedstawiać swoje opinie w sposób wyważony. Ravanchi przed dyskusją o głosowaniu w sprawie zawieszenia członkostwa Rosji w Radzie Praw Człowieka ONZ podkreślił, że *obecna złożona sytuacja w regionie Europy Wschodniej została zastrzeżona przez prowokacyjne działania i decyzje USA i NATO. Należy uszanować obawy Rosji dotyczące bezpieczeństwa. [...] Mój rząd nadal wzywa do kompleksowego, pokojowego*

Spraw Zagranicznych. Por. *Excerpt: Guardians of the Revolution*, Council on Foreign Relations, [online] <http://www.cfr.org/excerpt-guardians-revolution>, 10 VI 2022. Mianowany na redaktora naczelnego „Tehran Times” 12 kwietnia 2020 roku Ali Akbar Jenabzadeh otrzymał szczegółowe instrukcje, wśród których znalazły się takie zalecenia, jak *wyraźne promowanie treści objaśniających wartości islamu i podstawowe zasady rewolucji islamskiej w oparciu o światopogląd Najwyższego Przywódcy*. Por. <http://mehrnews.com/news/4897884/دش-زیمات-نار-فت-ریدر-س-مداز-بان-ج-ریکا-یل-ع>, 10 VI 2022.

⁵⁴ *Iran Underlines Strategic Relations...*

⁵⁵ M. Mazhari, *Ukraine War Is a Russia–US Confrontation Where Ukraine Has Only Become a Casualty: Researcher*, „Tehran Times” 2022, 26 IV, [online] <https://www.tehrantimes.com/news/472102/Ukraine-war-is-a-Russia-US-confrontation-where-Ukraine-has-only>, 10 VI 2022.

⁵⁶ M. Pakaein, *Crisis in Ukraine...*

*i trwałego rozwiązania obecnego konfliktu, w tym do niezwłocznego zawieszenia broni i rozpoczęcia dialogu, a także do zapewnienia potrzebującym pomocy humanitarnej*⁵⁷.

Na postawy irańskich dyplomatów ma wpływ również opinia publiczna w Iranie. Krótco po wybuchu wojny głos zabrali aktorzy sceny politycznej – otwarcie wyrazili poparcie dla Ukrainy i sprzeciw wobec kierunku polityki zagranicznej IRI. Znaleźli się wśród nich były prezydent IRI Mahmud Ahmadineżad, byli członkowie parlamentu Ali Motahari i Faezeh Hashemi, obrończyni praw człowieka Nasrin Sotude, politolog i analityk Sadegh Zibakalam, dziennikarze Mohammad Mohajeri i Reza Ghobishavi. Ahmadineżad napisał na Twitterze do Zełenskiego, wyrażając podziw dla niego i ukraińskiego narodu za bezprecedensowy opór wobec *diabelskiego spisku wrogów ludzkości*; zapewnił także o poparciu *wielkiego narodu irańskiego*⁵⁸. Solidarność z Ukrainą wyraziła też Sotude, która w otwartym liście do Sekretarza Generalnego ONZ António Guterresa napisała: *Podobnie jak miliony ludzi na całym świecie, ja również jestem zszokowana tym wulgarnym aktem agresji. Solidaryzuję się i popieram naród Ukrainy i oświadczam, że pokój na świecie bez sprzeciwu wobec rosyjskiej agresji i wsparcia dla narodu Ukrainy traci na znaczeniu*⁵⁹. Wypowiadający się nie ukrywają, że ich stanowisko nie jest zbieżne z oficjalnym. Niektórzy, jak Zibakalam, zaznaczają również, że w IRI wolność słowa jest ograniczana: *W przeciwieństwie do rządzącego reżymu, wielu Irańczyków jest po stronie ukraińskiego narodu i potępia tę agresję. [...] Tak jak Rosjanie nie mogą okazać sympatii, tak samo Irańczycy nie mogą tego robić*⁶⁰. W wypowiedziach odzywają resentymenty sięgające pierwszej konfrontacji Rosji i Iranu na początku XIX wieku: Motahari zarzucił oficjalnym mediom, że prezentują czołobitną postawę wobec Rosji, tak jakby jej ekspansjonistyczne dążenia odeszły w niepamięć: *Pamiętajmy zawsze o oddzieleniu Gruzji, Azerbejdżanu i Armenii od Iranu przez Rosję i sowieckim wsparciu dla Saddama w jego ataku na Iran*⁶¹. 26 lutego 2022 roku przed rosyjską ambasadą w Teheranie zebrał się tłum protestujących przeciwko inwazji na Ukrainę. Wśród hasel pojawiły się podobne do tych, które wykrzykiwano przed ambasadą amerykańską w czasie rewolucji islamskiej, z tym że teraz ich adresatem była Rosja: „Śmierć Putinowi”, „Rosyjska ambasada to gniazdo szpiegów”, „Putin-morderca, popierają go głupcy”⁶².

⁵⁷ *Explanation of Vote of the Islamic Republic of Iran On UNGA Draft Resolution „A/EE-11/L.1” Before the UN General Assembly Eleventh Emergency Special Session on Ukraine*, New York, 2 III 2022, [online] <https://newyork.mfa.ir/portal/product/8669/451/Explanation-of-Vote-of-the-Islamic-Republic-of-Iran-on-Resolution-of-UNGA-Special-Session-on-Ukraine>, 10 VI 2022.

⁵⁸ M. Ahmadinejad, 2 III 2022, [online] <https://twitter.com/Ahmadinejad1956/status/1499088073115811848>, 10 VI 2022.

⁵⁹ G. Nada, *Iran Blames US, West for Ukraine War*, United States Institute of Peace. The Iran Primer, 3 III 2022, [online] <https://iranprimer.usip.org/blog/2022/mar/03/iran-blames-us-west-ukraine-war>, 10 VI 2022.

⁶⁰ S. Zibakalam, 26 II 2022, [online] <https://twitter.com/sadeghZibakalam/status/1497491979864784900>, 10 VI 2022.

⁶¹ G. Nada, *Iran Blames US...*

⁶² H. Dagres, 26 II 2022, [online] <https://iranprimer.usip.org/blog/2022/mar/03/iran-blames-us-west-ukraine-war>, 10 VI 2022.

Przytoczone opinie stoją w sprzeczności nie tylko z oficjalnym stanowiskiem IRI prezentowanym na arenie międzynarodowej, w myśl którego reakcja Rosji stanowi odpowiedź na działania USA i NATO, lecz także nie współbrzmia z opiniami osób odpowiedzialnych za bezpieczeństwo wewnętrzne IRI: Sekretarza Najwyższej Rady Bezpieczeństwa Narodowego Alego Szamchaniego czy zastępcy sztabu Sił Zbrojnych Amira Nasirzadeha. Na Twitterze tego pierwszego czytamy: *Nic nie jest bardziej nienawistne niż wojna, ale kiedy Zachód stara się uderzyć w bezpieczeństwo narodowe krajów na różne sposoby, w rzeczywistości jest bezpośrednio odpowiedzialny za wojny i kryzysy, które powstają w celu przeciwstawienia się strategii Zachodu*⁶³. Nasirzadeh z kolei przywołuje argument posiadania przez państwo broni nuklearnej jako zabezpieczenia przed agresywnymi działaniami ze strony innych państw: *Ukraińcy pozbyli się odstraszałającej energii jądrowej i stanęli w obliczu tego kryzysu. [...] W dzisiejszym świecie nie można nie mieć siły militarnej i odstraszałającej. Słabi, jesteśmy narażeni na atak*⁶⁴.

Analiza wypowiedzi aktorów irańskiej sceny politycznej pozwala wnioskować, że na arenie międzynarodowej prezentowana jest taktyczna postawa nieangażowania się, potwierdzana art. 152 Konstytucji IRI: *Polityka zagraniczna Islamskiej Republiki Iranu opiera się na odrzuceniu wszelkich form dominacji, zarówno pod względem jej wywierania, jak i ulegania. [...] niedostosowanie się do hegemonistycznych supermocarstw oraz utrzymywanie wzajemnie pokojowych stosunków ze wszystkimi państwami niewojującymi*⁶⁵. W jej świetle nie znajdujemy jednak uzasadnienia dla współpracy z Rosją, która aktualnie jest „państwem wojującym”. Ponadto dyplomacja irańska wyraża oficjalne stanowisko w niezwykle złagodzonej i wyważonej formie. Dynamika postaw wobec konfliktu zbrojnego w Ukrainie wewnątrz samego Iranu jest dużo większa, niż można byłoby przypuszczać na podstawie obserwacji wyłącznie forum międzynarodowego. W świetle aktualnej polityki IRI wobec Europy Środkowej i Wschodniej nie ma ona większego znaczenia, niemniej w przyszłości może zmusić elitę rządzącą do zmiany wektorów polityki zagranicznej. Jeśli Rosję uzna się za rywala Iranu o wpływy w Azji Centralnej, to Polska jako antagonistka Rosji może stać się dla niego cennym sojusznikiem w ocieplaniu wizerunku, potrzebnego do nawiązania poprawnych relacji z krajami UE oraz, w przyszłości, z Ukrainą.

⁶³ A. Shamkhani, 25 II 2022, [online] https://twitter.com/alishamkhani_ir/status/1497203549364645889, 10 VI 2022.

⁶⁴ A. Nasirzadeh, *Babran-e Ukrain dars-e amuz ast. Qodrat bazdarande nadaszte baszim, zarbe michorim* [Kryzys ukraiński to lekcja. Nie mając siły odstraszałającej, zostajemy uderzeni], 28 II 2022, [online] <https://www.javanonline.ir/fa/news/1080599/هدن ر ادز اب-ت ردق-ت س ا-ز و م ا س ر د-ن ی ا ر ک و ا-ن ا ر ح ب/ب>, 10 VI 2022.

⁶⁵ *Iran (Islamic Republic of)'s Constitution of 1979 with Amendments through 1989*, [online] https://www.constituteproject.org/constitution/Iran_1989.pdf?lang=en, 10 VI 2022.

ROLA POLSKI W POLITYCE ZAGRANICZNEJ IRI

Stosunki polsko-irańskie sięgają XV wieku i obejmują trzy wymiary: polityczny, ekonomiczny i kulturalny⁶⁶. W dobie nowożytnej te trzy aspekty spłoty się ze sobą w postaci dyplomacji kulturalnej, która stanowi narzędzie *soft power* w realizowaniu celów politycznych i ekonomicznych. Obok doświadczeń negatywnych, takich jak konferencja w Warszawie zorganizowana z inicjatywy USA, a dotycząca Iranu i sytuacji na Bliskim Wschodzie⁶⁷, Polacy są inicjatorami pozytywnych akcji, m.in. bezpłatnego dostarczenia ponad miliona dawek szczepionki przeciwko COVID-19⁶⁸ czy wsparcia dla irańskiego kierowcy, który utknął w Polsce z powodu awarii pojazdu⁶⁹. Współcześni Irańczycy kojarzą Polskę przede wszystkim z przyjęciem do ich kraju polskich uchodźców – w dużej mierze kobiet i dzieci – którzy wraz z armią gen. Andersa opuścili Związek Radziecki w 1942 roku. Wydarzenie to bywa interpretowane różnie, w zależności od kontekstu politycznego i układu sił na arenie międzynarodowej⁷⁰. Tło interpretacyjne często two-

⁶⁶ P. Balczyński, *Historia stosunków polsko-irańskich*, [w:] *Historia Iranu*, red. A. Krasnowolska, Wrocław 2010, s. 923-952.

⁶⁷ M. Segall, „*Fools in Warsaw*”: *Iran Slams Poland for Hosting „Anti-Iranian” Conference*, Jerusalem Center for Public Affairs, 16 I 2019, [online] <https://jcpa.org/fools-in-warsaw-iran-slams-poland-for-hosting-anti-iranian-conference/>, 10 VI 2022; A. Ward, *The US Held a Global Summit to Isolate Iran. America Isolated Itself Instead*, VOX, 15 II 2019, [online] <https://www.vox.com/world/2019/2/15/18225218/warsaw-summit-2019-iran-meeting-conference>, 10 VI 2022. Istotny jest też fakt, że wyznaczenie Warszawy na miejsce konferencji było zaskoczeniem również dla Polski; por. R. Czulda, *What’s Behind the Middle East Summit in Poland?*, Atlantic Council, 18 I 2019, [online] <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/iransource/what-s-behind-the-middle-east-summit-in-poland/>, 10 VI 2022.

⁶⁸ *MSZ przypomniał, że w 2020 roku obchodziliśmy 90. rocznicę polsko-irańskiego traktatu o przyjaźni, natomiast w 2022 roku przypada 80. rocznica ewakuacji armii gen. Władysława Andersa do Iranu. Warto również podkreślić, że szczególnym elementem naszych relacji jest irańska pomoc i gościna, jakiej udzieliło 120 tys. Polaków ewakuowanych ze Związku Radzieckiego w trakcie II wojny światowej. W grupie tej znajdowali się zarówno żołnierze armii gen. Władysława Andersa, jak i ludność cywilna – przypominało MSZ. Milion dawek szczepionek od Polski dla Iranu. „Wyraz solidarności z krajem, z którym łączą nas wielowiekowe relacje”*, Polskie Radio 24, 21 X 2021, [online] <https://polskieradio24.pl/5/1222/Artykul/2831283,Milion-dawek-szczepionek-od-Polski-dla-Iranu-Wyraz-solidarnosci-z-krajem-z-ktorym-lacza-nas-wielowiekowe-relacje>, 10 VI 2022.

⁶⁹ Historia ta zasługuje na uwagę ze względu na ciąg dalszy. Por. *Poles Raise Money to Buy New Lorry for Stranded Iranian*, BBC News, 20 XII 2019, [online] <https://www.bbc.com/news/world-europe-50862119>, 10 VI 2022; *“They’ve Been Angels to Me”: Poles Rally to Help Stranded Iranian Truck Driver Get Home*, „The Tehran Times” 2019, 20 XII, [online] <https://www.tehrantimes.com/news/443220/They-ve-been-angels-to-me-Poles-rally-to-help-stranded-iranian>, 10 VI 2022; *Ukraine. Fardin Kazemi, an Iranian Driver Who Was Once Helped by Poles, Set Off with Poles to Transport Animal Food to Ukraine*, Polish News, 21 III 2022, [online] <https://polishnews.co.uk/ukraine-fardin-kazemi-an-iranian-driver-who-was-once-helped-by-poles-set-off-with-poles-to-transport-animal-food-to-ukraine/>, 10 VI 2022.

⁷⁰ Por. Ch.M. Varzi, *The Complex Story of Polish Refugees in Iran*, Al Jazeera, 3 VI 2017, [online] <https://www.aljazeera.com/features/2017/6/3/the-complex-story-of-polish-refugees-in-iran>, 10 VI 2022; A. Faruqi, *Forgotten Polish Exodus to Persia*, „The Washington Post” 2000, 23 XI, [online] <https://www.washingtonpost.com/archive/politics/2000/11/23/forgotten-polish-exodus-to-persia/2b106c>

rzą stosunki polsko-amerykańskie, w świetle których działania Polski niekiedy ocenia się jako brak wdzięczności i respektu dla wspólnych historycznych doświadczeń⁷¹.

W roku 2022 Polska znalazła się w centrum zainteresowania IRI nie tylko ze względu na bliskie sąsiedztwo teatru działań wojennych, lecz także jako jeden z elementów strategicznego celu Iranu, jakim jest zwiększenie potencjału ekonomicznego. Rzecznik irańskiego urzędu celnego Rouhollah Latifi wskazał na 28-procentowy wzrost wartości towarów eksportowanych z Iranu do Polski w 2021 roku⁷². Rozmowy na temat współpracy bilateralnej rozpoczęły się jesienią 2021⁷³ i trwają nadal, a ich wynikiem są podpisywane memoranda i umowy cząstkowe. Istotny jest fakt, że planowana współpraca ma obejmować szerokie spektrum działań, z naciskiem na wymianę kulturalną (jako wstęp do współpracy polskich i irańskich firm sektora prywatnego), rozwój branży turystycznej oraz wymianę naukową⁷⁴.

Zajmując pozycję neutralnego zaangażowania, która polega na częściowym uznaniu racji każdej ze stron konfliktu w Ukrainie⁷⁵, IRI realizuje taktyczny plan ocieplenia stosunków z Zachodem. Pomimo deklaracji o niewykorzystywaniu różnic między Wschodem a Zachodem⁷⁶, Iran umacnia swoją pozycję w Europie, by uniezależnić się od Chin i Rosji w największym możliwym stopniu – wykorzystuje w tym celu antagonizm między Rosją a Zachodem. Polska odgrywa rolę narzędzia taktycznego w realizacji strategicznego planu IRI: będąc rynkiem zbytu dla towarów oraz „oknem na Europę Zachodnią”, jednocześnie stanowi tak ważny dla IRI punkt oparcia w negocjowaniu jej pozycji w Azji Centralnej. Nie bez znaczenia jest również wizerunek Polski jako kraju bezprecedensowo zaangażowanego w pomoc uchodźcom z terenów ogarniętych wojną. Fakt ten pośrednio wpływa również na pozytywny obraz partnerów takich jak Iran, który deklaruje pomoc dla Ukrainy w różnej postaci: od dyplomacji

08-e61c-4c36-8102-fb2e114c9bff/?noredirect=on, 10 VI 2022; R. Antolak, *Iran and the Polish Exodus from Russia 1942*, Pars Times. Greater Iran and Beyond, [online] http://www.parstimes.com/history/polish_refugees/exodus_russia.html, 10 VI 2022.

⁷¹ Por. też E. Maj, *Poland's Double Game Strategy During the US-Iranian Crises (1979-1988)*, „Cold War History” 2021, vol. 21, no. 2.

⁷² Irański rok zaczyna się 21 marca, co oznacza, że Latifi mówił o okresie 21 marca 2021 – 20 marca 2022. Por. *Iran Exports to Poland Have Grown: Customs Spox.*, Iran Press News Agency, 8 V 2022, [online] <https://iranpress.com/content/58448/iran-exports-poland-have-grown-customs-spox>, 10 VI 2022.

⁷³ *Poland Expresses Readiness to Operate with Iran*, Iran Press News Agency, 17 X 2021, [online] <https://iranpress.com/content/48947/poland-expresses-readiness-cooperate-with-iran>, 10 VI 2022.

⁷⁴ *Iran FM Says Diplomacy...*

⁷⁵ *As the Islamic Republic of Iran opposes the conflict and the war, it also expresses its strong opposition to NATO's expansionist policies.* Por. Raisi: *Iran Opposes NATO's Expansionist Policies*, Iran Press, 9 V 2022, [online] <https://iranpress.com/content/58452/raisi-iran-opposes-NATO's-nato-expansionist-policies>, 10 VI 2022.

⁷⁶ *To raczej wzmocnienie relacji z Rosją i Chinami oraz budowanie zaufania między Iranem a tymi dwoma krajami wzmocni naszą pozycję w Eurazji. Zachowując nasze niezależne zasady w polityce zagranicznej, musimy działać w taki sposób, aby Rosja, Chiny i inne kraje Eurazji nie sądziły, że w obecnej sytuacji Iran wejdzie do gry, aby wykorzystał różnice między Zachodem a Wschodem.* M. Pakaein, *Crisis in Ukraine...*

mediacyjnej⁷⁷, przez pomoc humanitarną⁷⁸, po deklaracji zaangażowania się w tworzenie przyszłego ładu międzynarodowego.

Polska ma też istotne znaczenie w negocjacjach dotyczących irańskiego porozumienia nuklearnego. W rozmowie między polskim ministrem spraw zagranicznych Zbigniewem Rau a jego irańskim odpowiednikiem Hosejmem Amirem Abdollahianem padły zapewnienia o wsparciu przez Polskę starań Iranu jako posunięcia koniecznego do budowania bezpieczeństwa na poziomie światowym⁷⁹. Otwarty list przedstawicieli dyplomacji kilkunastu europejskich krajów, w tym Polski, zawiera zdecydowane wezwanie do podjęcia kroków koniecznych do reaktywowania JPCOA. Zarzucają w nim USA przyczynienie się do faktu, że świat znalazł się niebezpiecznie blisko wybuchu wojny z użyciem broni atomowej: *Strategia, którą Stany Zjednoczone stosowały przez ponad dwa lata po tym wycofaniu się, oparta wyłącznie na „maksymalnej presji”, przyniosła niewiele poza eskalacją nuklearną, niebezpiecznymi regionalnymi starciami oraz deprywacją ekonomiczną dla narodu irańskiego. Spuścizną tego strategicznego błędu można dziś zmierzyć w tonach wzbogaconego uranu, który Iran zgromadził od tego czasu, w tym uranu wzbogaconego do klasy zbliżonej do potrzebnej do wyprodukowania broni [...]. Prezydent Biden słusznie określił wzajemny powrót USA i Iranu do ich zobowiązań wynikających z umowy z 2015 roku jako konieczną korektę kursu*⁸⁰.

Skomplikowany splot interesów Iranu realizowanych za pomocą współpracy z Polską tworzą cztery główne intencje: ocieplenie wizerunku IRI w Europie, przeciwdziałanie dominującemu wpływowi USA na wschodniej flance NATO, pozyskanie dodatkowego punktu oparcia dla negocjowania pozycji IRI w Azji Centralnej, uzyskanie wsparcia w doprowadzeniu do reaktywacji JPCOA. Ten ostatni punkt, chociaż odnosi się w dużym stopniu do bezpieczeństwa ekonomicznego i możliwości rozwoju potencjału gospodarczego IRI, ma również aspekt militarny. Eksperti trafnie podkreślają, że polityką zagraniczną IRI kieruje *imperatyw bezpieczeństwa narodowego*⁸¹. Oznacza to, że elita polityczna Iranu musi znaleźć balans między inwestowaniem w rozwój gospodarki w celu zaspokojenia potrzeb społeczeństwa a dofinansowaniem zwiększenia potencjału obronności kraju.

⁷⁷ *Iran Wants to Resume Mediation Efforts between Russia and Ukraine*, News, 17 V 2022, [online] <https://news.am/eng/news/702271.html>, 10 VI 2022; *Iran Ready to Play Diplomatic Role to Help Bring Peace Back to Ukraine*, 27 II 2022, [online] <https://www.president.ir/en/134829>, 10 VI 2022.

⁷⁸ Por. *Iran, Ukraine Discuss Protecting Diplomatic Missions, Sending Humanitarian Aid*, Government of the Islamic Republic of Iran, 14 IV 2022, [online] <https://irangov.ir/detail/384414>, 10 VI 2022.

⁷⁹ *Polish–Iranian Consultations*, Ministry of Foreign Affairs. Republic of Poland, 11 III 2022, [online] <https://www.gov.pl/web/diplomacy/polish-iranian-consultations>, 10 VI 2022.

⁸⁰ *Open Letter to the US and Iranian Leadership on the Iran Nuclear Deal*, European Leadership Network, 26 IV 2022, [online] <https://www.europeanleadershipnetwork.org/group-statement/european-diplomats-and-politicians-express-concern-over-stagnating-iran-nuclear-deal/>, 10 VI 2022.

⁸¹ B. Khajehpour, *Iran's Dilemmas in the Aftermath of the Ukraine Crisis*, Valdai. Discussion Club, 29 IV 2022, [online] <https://valdaiclub.com/a/highlights/iran-s-dilemmas-in-the-aftermath-of-the-ukraine/>, 10 VI 2022.

WNIOSKI

U podstaw polityki IRI wobec Europy Środkowej i Wschodniej, ze szczególnym uwzględnieniem znaczenia Polski, stoi założenie, że Iran będzie odgrywał ważną rolę w kształtowaniu powojennego ładu międzynarodowego. Zajmując stanowisko wobec trzech krajów: Polski, Ukrainy i Rosji, irańska dyplomacja prowadzi skomplikowaną grę przeciwko Stanom Zjednoczonym. Stawką w zmaganiach jest znaczące osłabienie, a być może nawet całkowite zneutralizowanie jednego z dwóch hegemonów decydujących dotychczas o światowym ładzie. Wrogość IRI wobec USA nie wymaga dodatkowych dowodów, poza powszechnie znanymi⁸².

Drugim hegemonem, przynajmniej w perspektywie spuścizny zimnej wojny, jest Rosja. Także wobec niej postawa IRI nie jest jednoznaczna. Jak wspomniano, od czasów objęcia stanowiska prezydenta przez Putina wzajemne relacje mają wydźwięk przede wszystkim pragmatyczny. Nie znaczy to jednak, że którekolwiek z państw zrezygnowało z ekspansji, zarówno terytorialnej, jak i ideologicznej. Pozostawienie Rosji na tyle silnej, by mogła przeciwstawić się USA, a jednocześnie osłabionej w takim stopniu, by nie stanowiła poważnej konkurencji dla Iranu w Azji Centralnej, to kolejny z celów irańskiej polityki zagranicznej. Polska jest postrzegana jako partner handlowy oraz jako przestrzeń, dzięki której irańska dyplomacja może poszerzać wpływy swojego kraju w Europie Zachodniej. W przypadku zakończonej wojny działania taktyczne, które przyniosły pożądany skutek, mogą zostać rozszerzone na Ukrainę.

Iran nie jest jednak monolityczny, jeśli chodzi o sytuację wewnętrzną. Silna elita polityczna warunkuje jednostronne postrzeganie IRI jako prorosyjskiej i antyamerykańskiej. Niemniej już pobieżna analiza nastrojów społecznych wskazuje, że zwolenników kursu prorosyjskiego jest co najmniej tyłu, ilu przeciwników. Innym ważnym aspektem w prognozowaniu dalszych kierunków polityki zagranicznej IRI jest bezpieczeństwo ekonomiczne irańskiego społeczeństwa. Porozumienie atomowe Irańczycy postrzegają drogę do zniesienia sankcji i ożywienia gospodarczego, co w dalszej perspektywie powinno się przełożyć na wzrost dobrobytu przeciętnego mieszkańca Iranu. Jeśli okaże się, że reaktywacja JPCOA zakończyła się sukcesem, lecz nadwyżki finansowe w budżecie państwa są przeznaczane na zwiększenie potencjału militarnego IRI, nie zaś na podniesienie poziomu życia, elita polityczna IRI będzie zmuszona do zweryfikowania kursu pod groźbą rewolucji.

Reasumując: polityka IRI wobec Europy Środkowej i Wschodniej koncentruje się obecnie na zapewnieniu Iranowi narzędzi do rozwoju gospodarczego oraz poprawie wizerunku IRI na arenie dyplomacji europejskiej. Jest to cel taktyczny, który ma zapewnić realizację celu strategicznego: hegemonii Iranu w Azji Centralnej.

⁸² W.O. Beeman, *The „Great Satan”...* Por także T. Parsi, *Losing an Enemy. Obama, Iran, and the Triumph of Democracy*, New Haven 2017.

BIBLIOGRAFIA

- Abassy M., *Kultura wobec postępu i modernizacji. Rosja i Iran w perspektywie porównawczej*, Kraków 2013.
- Abassy M., *Modernizacja w cieniu Allaha. Współczesny Iran*, Kraków 2019.
- Abassy M., *Polityka kulturalna Islamskiej Republiki Iranu w Federacji Rosyjskiej: wizerunek kraju jako narzędzie geopolityki*, [w:] *Geopolityka Rosji i obszaru postsowieckiego*, red. L. Sykulski, Warszawa–Ostrowiec Świętokrzyski 2020, s. 146-156.
- Antolak R., *Iran and the Polish Exodus from Russia 1942*, Pars Times. Greater Iran and Beyond, [online] http://www.parsimes.com/history/polish_refugees/exodus_russia.html.
- Avdaliani E., *Iran Gives Russia Two and a Half Cheers*, CEPA, 13 V 2022, [online] <https://cepa.org/iran-gives-russia-two-and-a-half-cheers>.
- Axworthy M., *Revolutionary Iran. A History of the Islamic Republic*, London 2014.
- Balczyński P., *Historia stosunków polsko-irańskich*, [w:] *Historia Iranu*, red. A. Krasnowolska, Wrocław 2010.
- Beeman W.O., *The „Great Satan” vs. the „Mad Mullahs”. How the United States and Iran Demolish Each Other*, Chicago 2008.
- Buchta W., *Who Rules Iran? The Structure of Power in the Islamic Republic*, Washington 2000.
- Carewa M., Lakstygai I.I., *Rossija wyszła iz Sowjeta po prawam czelowieka OON*, Ведомости [Царева М., Лакстыгай И.И., *Россия вышла из Совета по правам человека ООН*, Ведомости], 7 IV 2022, [online] <https://www.vedomosti.ru/politics/articles/2022/04/07/917181-rossiya-vishla-iz-soveta>.
- Carmi O., *Reading Through Iran’s Nuclear Demands*, The Washington Institute for Near East Policy, 24 XI 2021, [online] <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/reading-through-irans-nuclear-demands>.
- Chamenei A., *If We Retreat from Peaceful Nuclear Energy, Country’s Development Will Be Impeded*, 27 II 2022, [online] <https://english.khamenei.ir/news/8865/If-we-retreat-from-peaceful-nuclear-energy-country-s-development>.
- Chamenei A., *We Are Not Pursuing a Nuclear Bomb* [fragment wystąpienia w języku perskim z angielskimi napisami], 20 II 2022, [online] <https://english.khamenei.ir/news/8871/We-are-not-pursuing-a-nuclear-bomb>.
- Citrinowicz D., *Explainer: Iran’s Nuclear Capabilities*, United States Institute of Peace. The Iran Primer, 21 III 2022, [online] <https://iranprimer.usip.org/blog/2022/mar/21/explainer-iran%E2%80%99s-nuclear-capabilities>.
- Cohen B., *Raisi in Russia*, United States Institute of Peace. The Iran Primer, 21 I 2022, [online] <https://iranprimer.usip.org/blog/2022/jan/21/raisi-russia>.
- Coville T., *Najnowsza historia Iranu. Republika Islamska*, przeł. K. Pachniak, Warszawa 2009.
- Czulda R., *What’s Behind the Middle East Summit in Poland?*, Atlantic Council, 18 I 2019, [online] <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/iransource/what-s-behind-the-middle-east-summit-in-poland/>.
- Excerpt: Guardians of the Revolution*, Council on Foreign Relations, [online] <http://www.cfr.org/excerpt-guardians-revolution>.

- Explanation of Vote of the Islamic Republic of Iran On UNGA Draft Resolution „A/EE-11/L.1” Before the UN General Assembly Eleventh Emergency Special Session on Ukraine*, New York, 2 III 2022, [online] <https://newyork.mfa.ir/portal/product/8669/451/Explanation-of-Vote-of-the-Islamic-Republic-of-Iran-on-Resolution-of-UNGA-Special-Session-on-Ukraine>.
- Faruqi A., *Forgotten Polish Exodus to Persia*, „The Washington Post” 2000, 23 XI, [online] <https://www.washingtonpost.com/archive/politics/2000/11/23/forgotten-polish-exodus-to-persia/2b106c08-e61c-4c36-8102-fb2e114c9bff/?noredirect=on>.
- Hate Speech*, Cambridge Dictionary, [online] <https://dictionary.cambridge.org/us/dictionary/english/hate-speech>.
- Iran (Islamic Republic of)’s Constitution of 1979 with Amendments through 1989*, [online] https://www.constituteproject.org/constitution/Iran_1989.pdf?lang=en.
- Iran Economic Monitor, Fall 2021: Adapting to the New Normal – A Protracted Pandemic and Ongoing Sanctions*, World Bank, Washington, [online] <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/36785>.
- Iran Exports to Poland Have Grown: Customs Spox.*, Iran Press News Agency, 8 V 2022, [online] <https://iranpress.com/content/58448/iran-exports-poland-have-grown-customs-spox>.
- Iran FM Says Diplomacy Is Only Solution to Ukraine War*, „Tehran Times” 2022, 8 V, [online] <https://www.tehrantimes.com/nws/472389/Iran-FM-says-diplomacy-is-only-solution-to-Ukraine-war>.
- Iran, Islamic Republic*, 29 IV 2022, [online] <https://thedocs.worldbank.org/en/doc/810065c-29954527b3ae9f2b2586188bb-0280012022/original/mpo-sm22-iran-irn-kcm3.pdf>.
- Iran Ready to Play Diplomatic Role to Help Bring Peace Back to Ukraine*, 27 II 2022, [online] <https://www.president.ir/en/134829>.
- Iran, Ukraine Discuss Protecting Diplomatic Missions, Sending Humanitarian Aid*, Government of the Islamic Republic of Iran, 14 IV 2022, [online] <https://irangov.ir/detail/384414>.
- Iran Underlines Strategic Relations with Russia*, „Tehran Times” 2022, 17 V, [online] <https://www.tehrantims.com/news/472702/Iran-underlines-strategic-relations-with-Russia>.
- Iran Wants to Resume Mediation Efforts between Russia and Ukraine*, 17 V 2022, [online] <https://news.am/eng/news/702271.html>.
- Iran’s Economic Strategy in Confronting Sanctions*, 12 VII 2022, [online] <https://english.khameinei.ir/news/7739/Iran-s-economic-strategy-in-confronting-sanctions>.
- Iran’s Position on Ukraine War Explained*, „Tehran Times” 2022, 25 II, [online] <https://www.tehrantimes.com/news/470492/Iran-s-position-on-Ukraine-war-explained>.
- Iranians’ Attitudes toward International Relations: A 2021 Survey Report*, GAMAAN, 27 X 2021, [online] <https://gamaan.org/2021/10/27/iraniansattitudes-toward-international-relations-a-2021-survey-report/>.
- Iranians’ Attitudes toward Political Systems: A 2022 Survey Report*, GAMAAN, 31 III 2022, [online] <https://gamaan.org/2022/03/31/political-systems-survey-english/>.
- Karmi O., *Khamenei Breaks His Silence on the Nuclear Negotiations*, The Washington Institute for Near East Policy, 17 II 2022, [online] <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/khamenei-breaks-his-silence-nuclear-negotiations>.

- Khajehpour B., *Iran's Dilemmas in the Aftermath of the Ukraine Crisis*, Valdai. Discussion Club, 29 IV 2022, [online] <https://valdaiclub.com/a/highlights/iran-s-dilemmas-in-the-aftermath-of-the-ukraine/>.
- Khamenei A., *Reforms, Strategies, Challenges*, 10 VII 2020, [online] <https://english.khamenei.ir/news/170/Reforms-Strategies-Challenges>.
- Khalaji M., Clawson P., *Khamenei's Silence: Iranian Reactions to the Nuclear Framework*, The Washington Institute for Near East Policy, 3 IV 2015, [online] <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/khameneis-silence-iranian-reactions-nuclear-framework>.
- Krizis w Ukrainie i nacionalnyje interesy Irana*, Rossijskoje Informacionne Agentstwo [Кризис в Украине и национальные интересы Ирана, Российское Информационное Агентство], 16 V 2022, [online] https://iran.ru/news/analytics/120410/Krizis_v_Ukraine_i_nacionalnye_interesy_Irana.
- Mahmood M., *The Political System of the Islamic Republic of Iran*, Delhi 2006.
- Maj E., *Poland's Double Game Strategy During the US-Iranian Crises (1979-1988)*, „Cold War History” 2021, vol. 21, no. 2, <https://doi.org/10.1080/14682745.2019.1581767>.
- Mazhari M., *Ukraine War Is a Russia-US Confrontation Where Ukraine Has Only Become a Casualty: Researcher*, „Tehran Times” 2022, 26 IV, [online] <https://www.tehrantimes.com/news/472102/Ukraine-war-is-a-Russia-US-confrontation-where-Ukraine-has-only>.
- Milion dawek szczepionek od Polski dla Iranu. „Wyraz solidarności z krajem, z którym łączą nas wielowiekowe relacje”*, Polskie Radio 24, 21 X 2021, [online] <https://polskieradio24.pl/5/1222/Artykul/2831283,Milion-dawek-szczepionek-od-Polski-dla-Iranu-Wyraz-solidarnosci-z-krajem-z-ktorym-lacza-nas-wielowiekowe-relacje>.
- Moore E.D., *Russia–Iran Relations Since the End of the Cold War*, London–New York 2014, <https://doi.org/10.4324/9781315815664>.
- Nada G., *Iran Blames US, West for Ukraine War*, United States Institute of Peace. The Iran Primer, 3 III 2022, [online] <https://iranprimer.usip.org/blog/2022/mar/03/iran-blames-us-west-ukraine-war>.
- Nasirzadeh A., *Bahran-e Ukrain dars-e amuz ast. Qodrat bazdarande nadaszte baszim, zarbe michorim* [Kryzys ukraiński to lekcja. Nie mając siły odstrasżającej, zostajemy uderzeni], 28 II 2022, [online] <https://www.javanonline.ir/fa/news/1080599/م-ی-ر-و-خ-ی-م-ه-ب-ر-ض-م-ی-ش-ا-ب-ه-ت-ش-ا-د-ن-م-د-ن-ر-ا-ذ-ا-ب-ت-ر-د-ق-ت-س-ا-ز-و-م-ا-س-ر-د-ن-ی-ا-ر-ک-و-ا-ن-ا-ر-ح-ب>.
- New Digest. Week of March, 14*, United States Institute of Peace. The Iran Primer, 16 III 2022, [online] <https://iranprimer.usip.org/blog/2022/mar/16/news-digest-week-march-14>.
- Open Letter to the US and Iranian Leadership on the Iran Nuclear Deal*, European Leadership Network, 26 IV 2022, [online] <https://www.europeanleadershipnetwork.org/group-statement/european-diplomats-and-politicians-express-concern-over-stagnating-iran-nuclear-deal/>.
- Pakaein M., *Crisis in Ukraine and Iran National Interests*, Mehr News Agency, 15 V 2022, [online] <https://en.mehrnews.com/news/186799/Crisis-in-Ukraine-and-Iran-national-interests>.
- Parsi T., *Treacherous Alliance. The Secret Dealings of Israel, Iran, and the United States*, New Haven 2008.
- Parsi T., *Losing an Enemy. Obama, Iran, and the Triumph of Diplomacy*, New Haven 2017.

- Podrobnosti strategiczeskowo pisma ajatolły Chamenei prezidentu Rossii* [Подробности стратегического письма аятоллы Хаменеи президенту России], oficjalna strona Najwyższego Przywódcy IRI Alego Chamenei, 16 II 2021, [online] <https://russian.khamenei.ir/news/4702>.
- Poland Expresses Readiness to Cooperate with Iran*, Iran Press News Agency, 17 X 2021, [online] <https://iranpress.com/content/48947/poland-expresses-readiness-cooperate-with-iran>.
- Poles Raise Money to Buy New Lorry for Stranded Iranian*, BBC News, 20 XII 2019, [online] <https://www.bbc.com/news/world-europe-50862119>,
- Polish-Iranian Consultations*, Ministry of Foreign Affairs. Republic of Poland, 11 III 2022, [online] <https://www.gov.pl/web/diplomacy/polish-iranian-consultations>.
- Prezident Irana wystąpił na plenarnom zasiedanii GD. Sejjed Ebrahim Raisi zatronuł temu razwitiija odnoszenij miezdu Iranom i Rossijej i bor'by s terrorizmom i ekspansijej NATO*, Gosudarstwienaja Duma [Президент Ирана выступил на пленарном заседании ГД. Сейед Эбрахим Раиси затронул тему развития отношений между Ираном и Россией и борьбы с терроризмом и экспансией НАТО, Государственная дума], [online] <http://duma.gov.ru/news/53251/>.
- Robinson R., *What Is the Iran Nuclear Deal*, Council on Foreign Relations, updated 28 IV 2022, [online] <https://www.cfr.org/background/what-iran-nuclear-deal>.
- Rosja zawieszona w Radzie Praw Człowieka ONZ. Chiny były przeciw*, 7 IV 2022, [online] <https://www.rp.pl/dyplomacja/art36034631-rosja-zawieszona-w-radzie-praw-czlowieka-onz-chiny-byly-przeciw>.
- Segall M., *„Fools in Warsaw”: Iran Slams Poland for Hosting „Anti-Iranian” Conference*, Jerusalem Center for Public Affairs, 16 I 2019, [online] <https://jcpa.org/fools-in-warsaw-iran-slams-poland-for-hosting-anti-iranian-conference/>.
- Takeyh R., *The Ukraine Crisis Could Sideline Iran Nuclear Deal*, Council on Foreign Relations, 14 III 2022, [online] <https://www.cfr.org/in-brief/ukraine-crisis-could-sideline-iran-nuclear-deal>.
- Therme C., *Iran and Russia in the Middle East: Toward a Reginal Alliance?*, „Middle East Journal” 2018, vol. 72, no. 4, <https://doi.org/10.3751/72.4.11>.
- Therme C., *The Russian-Iran Partnership in a Multipolar World*, Institut français des relations internationales, Russie.NEI.Reports, no. 37, III 2022.
- „They’ve Been Angels to Me”: Poles Rally to Help Stranded Iranian Truck Driver Get Home*, „The Tehran Times” 2019, 20 XII, [online] <https://www.tehrantimes.com/news/443220/They-ve-been-angels-to-me-Poles-rally-to-help-stranded-Iranian>.
- Timeline of Diplomacy Under Biden*, United States Institute of Peace. The Iran Primer, updated 21 V 2022, [online] <https://iranprimer.usip.org/blog/2021/apr/02/new-talks-timeline-diplomacy-under-biden>.
- Ukraine. Farin Kazemi Who Was Once Helped by Poles, Set Off with Poles to Transport Animal Food to Ukraine*, Polish News, 21 III 2022, [online] [https://polishnews.co.uk/ukraine-fardin-kazemi-an-iranian-driver-who-was-once-helped-by-ipoles-set-off-with-ipoles-to-transport-animal-food-to-ukraine/](https://polishnews.co.uk/ukraine-fardin-kazemi-an-iranian-driver-who-was-once-helped-by-poles-set-off-with-ipoles-to-transport-animal-food-to-ukraine/).
- United States Institute of Peace. The Iranian Primer*, United States Institute of Peace, [online] <https://www.usip.org/programs/iran-primer>.

- Ward A., *The US Held a Global Summit to Isolate Iran. America Isolated Itself Instead*, VOX, 15 II 2019, [online] <https://www.vox.com/world/2019/2/15/18225218/warsaw-summit-2019-iran-meeting-conference>.
- Żukow D., *Iran: ot Chomeini do Chamenei*, Moskwa [Жуков Д., *Иран: от Хомейни до Хаменеи*, Москва] 2017.
- Chomeini M.P., *Recz semndacataja, prozniesiena 14 nojabrja 1965 goda* [Хомейни М.Р., *Речь семнадцатая, произнесена 14 ноября 1965 года*], [w:] D. Żukow, *Nebo nad Iranom jasnoje. Oczerk političeskoj bor'by Imama Chomeini*, Moskwa [Д. Жуков, *Небо над Ираном ясное. Очерк политической биографии Имама Хомейни*, Москва] 1999, [online] https://iran1979.ru/wp-content/uploads/2020/03/Dmitry_Zhukov_-_Put_k_svbode_Imam_Khomeyni_1.pdf.
- Varzi Ch.M., *The Complex Story of Polish Refugees in Iran*, Al Jazeera, 3 VI 2017, [online] <https://www.aljazeera.com/features/2017/6/3/the-complex-story-of-polish-refugees-in-iran>.

Dr hab. Małgorzata ABASSY – profesor w Instytucie Rosji i Europy Wschodniej na Wydziale Studiów Międzynarodowych i Politycznych Uniwersytetu Jagiellońskiego. Ruscystka i iranistka, zajmuje się historią elit intelektualnych i społecznych w Europie Środkowo-Wschodniej oraz na obszarze postsowieckim i w Azji Centralnej. Bada stosunki międzynarodowe przez pryzmat czynników kulturowych. Wykorzystuje teoretyczne ramy ujęć systemowych i koncepcji złożoności. Najnowsza monografia: *Aleksander Gribojedow. W poszukiwaniu granic imperium* (2023).